

FABRIEK JOURNALISTIEK

WAAROM MEDIA GOED ZIJN VOOR U

LEO NEELS

D/2014/45/538 – ISBN 978 94 014 1296 4 – NUR 813

Vormgeving cover: Compagnie Paul Verrept

Vormgeving binnenwerk: Wendy De Haes

© Leo Neels & Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2014.

Uitgeverij LannooCampus maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij,
de boeken- en multimediodivisie van Uitgeverij Lannoo nv.

Alle rechten voorbehouden.

Niets van deze uitgave mag veeleevoudigd worden en/of
openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie,
microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij LannooCampus
Erasme Ruelensvest 179 bus 101
3001 Leuven
België
www.lannoocampus.be

INHOUD

VOORWOORD	9
------------------	----------

GOED DAT ER MEDIA ZIJN. MEDIA ZIJN GOED VOOR U	11
---	-----------

INLEIDING	12
------------------	-----------

Fragmentering	12
Mediakritiek	13
Doembeelden	13
Overaanbod en pret zijn kritische factoren	14

GOED DAT ER MEDIA ZIJN	15
-------------------------------	-----------

Omgevingsvoorwaarden voor journalistiek	15
Ook Europa in de problemen?	17
Mediavrijheid en democratie	17
Media en regels	21
De 'klassieke' lakmoesproef van mediavrijheid: kwetsen, choqueren en storen?!	22
Ruime meningsbescherming	23
Grondslagen door de geschiedenis bevestigd	24
Media en hongersnood	26
Biomarker van democratie	27
Minderheidsvertrouwen	28

Plichten en verantwoordelijkheden	29
Juridische voorkeurspositie van media	29
Geen mediarepressie	32
Juridisch privilege: professioneel nadeel?	32
Onaansprakelijkheid van media?	34
Journalistiek wangedrag en quasi-immuniteit	36
Risicomanagement van media	37
Vermijd nieuws!	38
Bij ons gebeurt dat niet	39
Grote mediavrijheid is goed, maar bevordert ook de ruimte voor onprofessioneel handelen	39

MEDIA ZIJN GOED VOOR U 41

Mediafalen en -bedrog	41
'Check, double-check and check again'	42
Checks-and-balances	43
Maatschappelijke aangelegenheden van algemeen belang	43
'Belangrijk en belangwekkend'	44
Feiten zijn weerbarstig	46
De kunst van verificatie	47
24/7 Ecosysteem	47
Euh... burgerjournalistiek?	48
Kantelpunt voor kwaliteitsjournalistiek	49
Media als conversation companies?	50
Digitale disruptie	50
Media of activisme, of beide?	52
En de publieke zaak?	54
Burgers als zappende fluent navigators	55
Media zijn dus ook goed voor u	57

Leve de (zelf)kritische media! (<i>Knack</i> , 26/11/2008)	62
Het leven kan unfair zijn. Media ook (<i>De Standaard</i> , 04/02/2009)	66
Oud-strijders (<i>Knack.be</i> , 16/04/2009)	69
De jongens en de meisjes van de redactie (<i>Knack</i> , 03/08/2009)	72
Media zonder grenzen (<i>De Morgen</i> , 10/08/2009)	75
Handel of beroep? (<i>Knack</i> , 17/09/2009)	78
Op de barricaden! Maar waarvoor? (<i>Knack</i> , 10/10/2009)	80
Van horen zeggen (<i>Knack</i> , 10/12/2009)	83
De openbare krant (<i>Knack</i> , 14/01/2010)	85
De kladversie van de geschiedenis (<i>Knack</i> , 11/02/2010)	88
Journalistiek getwitter (<i>Knack</i> , 24/03/2010)	91
Waardenloze meningen zijn waardeloze meningen (<i>Knack</i> , 20/04/2010)	94
Journalistiek en politiek: één front! (<i>Knack</i> , 27/05/2010)	97
Waakhond of schoothond? (<i>Knack.be</i> , 04/08/2010)	100
Journalistiek ramptoerisme (<i>Knack</i> , 07/10/2010)	102
Journalistieke vrijbuitelij (<i>Knack</i> , 03/11/2010)	104
Stuurlied aan de wal (<i>Knack</i> , 08/12/2010)	107
Journalistieke bescheidenheid (<i>Knack</i> , 06/02/2011)	109
Lekjournalistiek (<i>Knack</i> , 28/02/2011)	111
Crossmediale journalistiek? (<i>Knack</i> , 28/04/2011)	114
Shotjournalistiek (<i>Knack</i> , 25/05/2011)	117
Journalistieke stalking (<i>Knack.be</i> , 18/07/2011)	120
Kijkjournalistiek. The public watchdog Of nothing (<i>Knack.be</i> , 12/08/2011)	123
Weke bladen (<i>Knack.be</i> , 06/09/2011)	126
Hofjournalistiek (<i>Knack</i> , 18/10/2011)	129
Allemaal illegaal? (<i>De Standaard</i> , 24/10/2011)	132
Betoojournalistiek (<i>Knack</i> , 15/12/2011)	135
Beetjezus beetjezo journalistiek (<i>Knack</i> , 02/01/2012)	138
Kanariejournalistiek (<i>Knack</i> , 13/02/2012)	141
Katzwimjournalistiek (<i>Knack</i> , 20/02/2012)	144
Prentjesmakerij (<i>www.leoneels.be</i> , 17/03/2012)	146
Fluitjesjournalistiek (<i>Knack</i> , 15/04/2012)	149
Steekspeljournalistiek (<i>Knack</i> , 06/05/2012)	152
Gaandewegjournalistiek (<i>Knack</i> , 01/08/2012)	155

Wackojournalistiek (<i>Knack</i> , 22/08/2012)	158
Pg-journalistiek (<i>Knack</i> , 01/10/2012)	161
Zonderwoordenjournalistiek (<i>Knack</i> , 01/10/2012)	164
Zelfjournalistiek (<i>Knack</i> , 20/12/2012)	167
Titeljournalistiek (<i>Knack</i> , 25/01/2013)	169
Sereen voyeurisme (<i>Knack</i> , 17/02/2013)	171
Fabrieksjournalistiek (<i>Knack</i> , 25/03/2014)	174
Oorlog in medialand (<i>Knack</i> , 19/01/2014)	177
Wie bewaakt de democratie? (<i>Knack</i> , 22/01/2014)	180
Reductio ad digitalum (<i>De Tijd</i> , 11/02/2014)	185
Zieke journalistiek (<i>Knack</i> , 01/03/2014)	188
Arme journalistiek (<i>Knack</i> , 16/05/2014)	192
Negerjournalistiek (<i>Knack</i> , 10/06/2014)	196
LITERATUURLIJST	199
EINDNOTEN	203

VOORWOORD

Goed dat er media zijn. Media zijn goed voor u. Twee stellingnamen die ingaan tegen het heersend cynisme over media. We kijken, lezen en luisteren massaal, en we drukken vrank en vrij ons wantrouwen uit in media en journalistiek. Over die paradox gaat dit boek.

Het eerste deel is de herschreven tekst van mijn emeritaatsles aan de KU Leuven, waar ik sedert 1980 Media- en Communicatierecht mocht doceren. In die periode veranderde de hele mediawereld, van traditioneel naar digitaal, kwam er altijd meer regulering, doch ook de Grondwet van 7 februari 1831 behield waarde. Hoe verzoen je ‘vrije meningsuiting’ en persvrijheid met regels? Dat blijft toch de meest boeiende uitdaging van mediarecht.

Journalisten doen maar wat. Dat is een populaire opvatting. Populair, maar daarom nog niet waar. In die zin is het cynisch oordeel van veel burgers veralgemenend. Dat schiet niet op: de slogan is een onderdeel van het dovemansgesprek tussen redacties en het publiek. Ten opzichte van deze slogan komt mijn analyse eerder de journalistiek tegemoet. Journalistiek is een veeleisend en moeilijk vak, dat vaak wordt onderschat. En het oordeel over journalistieke bijdragen wordt veelal gevormd wanneer er weer meer informatie beschikbaar is dan deze waarover de redactie aanvankelijk beschikte.

Tegelijk is informatievoorziening – nieuws – een grote behoefte. Of ze nu van familie komt, over sport gaat of beleid, iedereen hecht belang aan informatie. Bij voorkeur snel. Eerder snel dan goed? Of is bijna goed ook goed genoeg? Niet als de informatie te dichtbij komt, over onszelf, eigen

belang, onze buurt, ons vak, ons volk. Dan moet ze goed zijn, dan zijn de nuances van enorm groot belang, dan verhogen we de lat.

We zijn ook afhankelijk van informatie. Over het weer, ja, en files. Maar in werkelijkheid over veel meer. Verkiezingen, goed bestuur, de zekerheid van onze job, de verantwoordelijkheidszin van bedrijven, Syrië, enz. Dan is informatie toch beter accuraat. Maar het is moeilijk om accuraat te zijn, en nog moeilijker om accuraat, beknopt en snel te zijn. Toch kom je daarmee dicht in de buurt van kernvereisten van moderne journalistiek. Het is maar, zo wordt gezegd, de ‘eerste kladversie van de geschiedenis’. Op basis van die kladversie moet je misschien wel beslissingen treffen, en die zijn dan beter adequaat. Je bent meer afhankelijk van goede informatie dan je zou willen. Dan is journalistiek toch, inderdaad, beter niet middelmatig en niet oppervlakkig. Over dié persoonlijke en maatschappelijke dimensie gaat deze analyse.

Het tweede deel van dit boek is een selectie van ‘columns’, die eerder gepubliceerd zijn. Naar aanleiding van concrete gevallen, gaan ze over twee thema’s. Vooreerst de maatschappelijke behoefte aan goede journalistiek en nieuwsvoorziening: we kunnen niet zonder. Vervolgens over successen en mislukkingen in de dagelijkse journalistiek. Mislukkingen, niet zozeer uit kwade trouw of scoringsdrang: die mislukkingen bestaan, doch zijn – gelukkig – uitzonderlijk. Vaak gebeuren miskleunen uit onachtzaamheid, oppervlakkigheid, eenzijdigheid, middelmatigheid. Menselijk falen zoals dat in alle sectoren kan voorkomen, inderdaad. In journalistiek is het pijnlijker, omdat de vrije ruimte voor journalistiek zo groot is, en de reputatieschade die wordt veroorzaakt door journalistiek falen niet herstelbaar is.

Mijn analyse is opgedragen aan al mijn oud-studenten, en aan alle redactrices en redacteurs die hun best doen om goede journalistiek te maken.

**GOED DAT ER MEDIA ZIJN.
MEDIA ZIJN GOED VOOR U**

INLEIDING

In Vlaanderen zijn we met zes miljoen specialisten inzake federalisme, voetbal en ‘de’ media. We geven graag kritiek op ‘de’ media, we zijn er zelden positief over. Toch kunnen we maar kritiek leveren op ‘de’ media wanneer we ze volgen – kopen, kijken, lezen. En tot nader order doen we dat ook. Er is allicht meer sprake van een haat-liefdeverhouding, of een soort van latrelatie tussen media en publiek.

Toch spoort de spontane kritische reactie over media ook met de geringe score van journalisten in de vertrouwensindex van de bevolking. Met 47 % scoren ze maar matig, minder nog dan – bijvoorbeeld – politici. De journalisten zelf reageren weinig of niet op die magere score in de vertrouwensindex. Meestal vinden ze de lage score overtrokken, een voorbeeld van een verkeerde of ondankbare reactie. De score wordt zelden gezien als een feit. Toch is hij een feit, en een zorgwekkend feit.

Fragmentering

‘De’ media bestaan niet: er is een zeer breed en divers aanbod van radio- en tv-stations, dag- en weekbladen, websites en internetdiensten zoals Twitter, LinkedIn, YouTube of Facebook. Ze functioneren allemaal als media, en veralgemeningen doen onrecht aan dit aanbod.¹ Een Twitter-account met (meer dan) 10.000 volgers is een *broadcaster*, een nieuwe omroep. Dat is een nieuwe mediarealiteit. Ook – hoe storend die gedachte misschien ook is – in miniboodschapjes van 140 tekens. Het lijkt paradoxaal, maar de klassieke ‘massamedia’ worden op deze wijze

gefragmenteerd. Ze bestaan nog maar enkele decennia en het lijkt alsof ze weer op hun terugweg zijn.

Mediakritiek

De overheersende kritische beschouwing doet ook onrecht aan het journalistieke aanbod. In werkelijkheid nam zowel het kwalitatieve aanbod toe als een aanbod dat minder kwaliteit biedt. Het is raadzaam zich in het mediadebat te hoeden voor een te elitaire benadering, waarbij men makkelijk een voorkeur uitspreekt voor grote kwaliteit. In werkelijkheid spoot die voorkeur niet altijd met het lees-, luister- of kijkgedrag, en spreekt het meer populaire aanbod juist grote groepen van de bevolking aan.

Om een veralgemening te citeren: ‘Een krant lezen is weigeren om iets waardevols te lezen. Daarom moet men in het onderwijs absoluut de weigering aanleren om je geest te vullen met verpakte roddel.’ Die kan tellen, en het citaat lijkt zo uit de actualiteit gegrepen. Maar het is een citaat uit het begin van de vorige eeuw, van de hand van Aleister Crowley, die leefde van 1875 tot 1947. Crowley was een eigenaardige man die occultisme en magie verdedigde. Maar het citaat toont aan dat kritiek op media van alle tijden is.

Doembeelden

Inzake media hebben doembeelden altijd al opgeld gemaakt. In zijn meesterwerk *1984*, gepubliceerd in 1949, voorspelde George Orwell ‘Big Brother’. Totalitaire regimes zouden met ‘geestcontrole’ de macht controleren en gedachtemisdrijven zouden strafbaar worden. Een ‘Ministerie van de Waarheid’ zou toezicht houden op publicaties en afwijkende meningen zouden worden onderdrukt. Informatie zou voorwerp worden van repressie en boeken zouden worden verboden.

Eerder had Aldous Huxley, in zijn *Brave New World* (1932) juist het omgekeerde voorspeld. Via de dominantie van technologie zouden we evolueren naar psychologische manipulatie en maatschappelijke conditionering. De onderdrukking zou niet van bovenaf worden opgelegd, mensen zouden gaan houden van de technische snufjes die hen steeds minder zouden doen nadenken. Het zou dan niet nodig zijn om de informatie te beperken; er zou een zodanige overdosis aan informatie komen, dat we vanzelf zouden evolueren naar egoïsme en passiviteit. De waarheid moet dan niet verborgen worden gehouden, ze zou verzuipen in een overvloed van informatie. De cultuur moet dan niet aan banden worden gelegd, ze wordt vanzelf triviaal. Alles samen genomen leidt dit tot onderdrukking en controle, niet zozeer door het 'toebrengen van leed' – zoals door Orwell voorspeld – maar door het 'toebrengen van pret' – zoals door Huxley voorgehouden.

Overaanbod en pret zijn kritische factoren

De analyse die Orwell en Huxley met elkaar confronteert, is de inleiding van het meesterwerk van Neil Postman, *Amusing Ourselves to Death*, gepubliceerd in 1985. De transitie van 'print' naar 'televisie' zou, aldus Postman, het publieke discours drastisch beïnvloeden en leeg maken tot 'entertainment', herleiden tot pret. Als voorbeeld citeert Postman dat een van de eerste telegrammen die in 1858 door de trans-Atlantische kabelverbinding werd verzonden, wist te melden dat Prinses Adelaïde verkouden was.² De paradox tussen de grootsheid van de nieuwe trans-Atlantische verbinding en de trivialiteit van de inhoud is treffend. Ze zou, volgens Postman, alleen maar groter worden ingevolge de overgang van woord naar beeld.

Mijn betoog draagt een titel die tegen de algemeen aangenomen inzichten ingaat: 'Media zijn goed voor u. Goed dat er media zijn'. Toegegeven, deze titel gebruikt de overheersende journalistieke stijl van vandaag, namelijk die van de provocatie en de hyperbool. Maar misschien is de inhoud van de analyse wel de moeite waard?

GOED DAT ER MEDIA ZIJN

Er zijn in de wereld 2,8 miljard gekende internetgebruikers en 6,4 miljard abonnees op draadloze communicatiediensten. Voor een wereldbevolking van iets meer dan zeven miljard zijn dat indrukwekkende cijfers.

Maar volgens de ngo Freedom House zijn slechts 980 miljoen aardbewoners bekend met vrije media. Dat is het laagste niveau sedert tien jaar, wat betekent dat het aantal landen met vrije media afneemt. Minder dan 14% van de wereldbevolking – slechts één op de zes burgers – leeft in een land met daadwerkelijke mediavrijheid.³ Vrije media zijn dus de uitzondering in de wereld, en de globale evolutie van mediavrijheid is een sukkelstraatje met afwisselend wat vooruitgang en terugval.

Het meest zijn we vertrouwd met de klassieke opinierepressie door autoritaire regimes, zoals China, Rusland, Iran, de emiraten en vele andere. Maar er is een belangrijker, soms minder opgemerkte trend, hierna als ‘omgevingsvoorwaarden’ samengevat.

Omgevingsvoorwaarden voor journalistiek

In de turbulente tijden waarin we leven, kunnen we vrij goed gevolgschade waarnemen die andere evenementen kunnen hebben op expressievrijheid, mediavrijheid of journalistiek. Men kan die evenementen of omstandigheden dus ook zien als dwingende omgevingsvoorwaarden voor journalistiek.

Laten we er een drietal, verschillende, voorbeelden van bespreken.

#

Vrije media vergen een economisch draagvlak, een connectie tussen reclamegeld en nieuws en/of een *'willingness to pay'* vanwege het publiek. 'Gratis kwaliteitsvolle journalistiek' bestaat niet. Goede journalistiek is duur, ze berust op een kapitaalsintensief productieproces door goed opgeleide redacties. En dat is een van de vele actuele problemen, al was het maar omdat via het internet een fenomenaal schijnbaar gratis aanbod van informatie op het publiek afkomt. Maar ook omdat het internet het nieuws heeft losgekoppeld van reclamegeld. Het verlies van advertentie-inkomsten voor de media is wellicht even belangrijk als de afkalving van het publiek.⁴

##

Vrije media hebben een levendige en waarachtige publieke sfeer nodig, niet herleid tot 'dramademocratie'.⁵ Een vrij extreem voorbeeld biedt de Italiaanse erotisering van het publieke debat in de periode van 1994 tot 2011, toen Silvio Berlusconi in totaal gedurende negen jaar eerste minister was. Voeg een tamelijk arbitrair meerderheidsbewind samen met collusie tussen mediaownership en politieke zeggenschap, voeg er theatrale rijkdom en normloosheid aan toe, en het recept ontstaat voor al de aberraties die ook wogen op de werkelijke mediavrijheid in Italië. Niet in het vervallende en decadente Romeinse Keizerrijk, maar in deze eeuw.

###

Nieuwe actoren lokken mediabeperkingen uit. Radicale facties die een monoreligieuze opiniedictatuur voorstaan, of zelfs de georganiseerde misdaad, die in steeds meer corrupte landen ook media corrumpeert, zijn onbestaanbaar met mediavrijheid.

Ook Europa in de problemen?

Turkije is kandidaat-EU-lidstaat, lid van de Raad van Europa en verdragsstaat bij het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). Het land is goed voor 40%, of meer dan 200, van de arresten van het Hof voor de Rechten van de Mens die een inbreuk vaststellen op de beginselen inzake meningsuiting. Dat is hoogst problematisch, zeker voor een land dat naar de Europese Unie lonkt. Om enig perspectief te geven: Rusland, dat niet te boek staat als een land met vrije media, werd veroordeeld in 26 zaken en België in 4.

De invloed van het internationaal recht kan in lokale situaties dus zeer relatief zijn. Rechtsbepalingen en controlemechanismen zijn onvoldoende om een feitelijke impact te garanderen. Het wettigt de vraag of de bindende kracht van het EVRM niet minder verbindend is dan we aannemen. Het wijst op de zwakheid van internationale rechtsvorming: heb je beter die landen met nog héél prille erkenning van rechten en vrijheden binnen het EVRM (en/of de EU ...), of dien je ze erbuiten te houden?

Toch is het goed om ook over de landsgrenzen te kijken, naar het internationale beeld van de mediaproblematiek. Dat laat toe om wat afstand te nemen van te lokale beschouwingen en de focus te houden op het principiële debat, namelijk of media vandaag hun functie waarmaken. Wat is dan de principiële functionaliteit die vrijwel 'globaal' aan vrije media wordt toegeschreven?

Mediavrijheid en democratie

De toekenning van groot en principieel belang aan mediavrijheid rust op solide en traditioneel aangenomen motiveringen die teruggaan op de beginselen van de *Déclaration des droits de l'homme* (1789), van het *First Amendment* van de Amerikaanse Grondwet (1791), en ja, ook van de

oorspronkelijke artikelen 14, 18 en 98 van de eerste Belgische Grondwet van 7 februari 1831.

Een nog steeds valabele formulering hiervan vinden we de *concurring opinion*⁶ van Justice Brandeis in het principearrest van het Amerikaanse Hoogerechtshof in de zaak ‘Whitney versus California’ (1927). Zij luidt als volgt:

‘Degenen die onze onafhankelijkheidsstrijd wonnen, geloofden dat het definitieve oogmerk van de staat is dat mensen vrij zouden zijn om hun vermogens te ontwikkelen, en dat bij het bestuur overleg voorrang moet krijgen op willekeur. Ze waardeerden vrijheid zowel als een doel als een middel. Zij geloofden dat vrijheid het geheim is van geluk, en moed het geheim van vrijheid. Ze geloofden dat de vrijheid om te denken wat je wilt, en te spreken zoals je denkt, onmisbare middelen zijn voor de ontdekking en verspreiding van politieke waarheid. Dat zonder vrije meningsuiting en vergadering discussie zinloos zou zijn. Dat de grootste bedreiging voor de vrijheid een passieve bevolking is. Dat publieke discussie een politieke plicht is. Ze geloofden in de kracht van de rede, zoals toegepast door middel van openbare discussie. Ze schuwden de stilte afgedwongen door de wet – het argument van geweld in zijn slechtere vorm. Zodra ze de occasionele tirannie van meerderheden onderkenden, hebben ze de Grondwet gewijzigd, zodat de vrijheid van meningsuiting en vergadering werden gegarandeerd. (...) Door middel van discussie worden valsheid en drogredenen aan de kaak gesteld, het kwade wordt afgewend door opvoeding en onderwijs, en de enige methode die werkt, is méér tegenspraak, niet opgelegde stilte.’¹⁷

Dat was 1927. Het is opmerkelijk dat deze stelling toen nog een minderheidsstandpunt was, op dat moment nog niet gevolgd door de meerderheid van het Amerikaanse hoogste gerechtshof. Maar vanaf de vijftiger jaren nam het Amerikaanse Hoogerechtshof de analyse van Justice

Brandeis wel over. En principieel is deze legitimatie van meningsvrijheid en mediavrijheid ook vandaag nog geldig.

'THE MARKETPLACE OF IDEAS'

Al in 1919 was in een minderheidsopinie van Justice Holmes allusie gemaakt op de *'free trade in ideas'*, de 'marktplaats' van opinies, die relatief snel de dominante doctrine werd. Ze was direct verbonden met *checks and balances* als fundament van wat we vandaag goed bestuur, *good governance*, zouden noemen.

'THE PUBLIC WATCHDOG OF DEMOCRACY'

Dat zijn ingebouwde *checks and balances* in de verfijnde interactie tussen wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht, en ook externe *checks and balances*, zoals deze die worden aangeleverd door vrije media. Die worden in dat verband al snel 'de vierde macht' genoemd, *'the Fourth Estate'*. Daarmee doelt men op de *'public watchdog of democracy'*-functie van media – in onze rechtssfeer zonder meer de dominante mediarechtelijke doctrine.⁸ Die legitimatie van de ruime bescherming van meningsuiting werd door Eric Bahrendt samengevat onder een viertal argumenten.

'Expressievrijheid heeft recht op een zekere mate van immuniteit van overheidsregulering, vanwege de bijzondere waarde die we moeten toeschrijven aan communicatie en expressie.' (...)

Het waarheidsargument

'Historisch', aldus Bahrendt, 'is het meest duurzame argument voor vrije meningsuiting gebaseerd op het belang van een open discussie tot ontdekking van de waarheid. Als beperkingen voor meningsuiting worden getolereerd, verhindert de samenleving de vaststelling en publicatie van nauwkeurige feiten en waardevolle meningen. (...)

Dit argument is gelegen in de waardering van waarheid als zodanig, zoals uiteengezet door Milton in Areopagetica (1644), en in overeenstemming met de inzichten van John Stuart Mill. Het vindt ook steun in de theorievorming van het Hooggerichtshof van de VS, onder meer in de concurring opinions van rechter Holmes in de zaak-Abrams (1919) en rechter Brandeis in de zaak-Whitney (1927).'

Dit is het argument ten gunste van 'de marktplaats van ideeën'.

Zelfontplooiing

'Een tweede belangrijke theorie vat de vrije meningsuiting op als een integraal onderdeel van het recht van elk individu op zelfontplooiing en ontwikkeling. Als men beperkt wat we mogen zeggen en schrijven, of horen en lezen, dan wordt onze persoonlijkheid en haar evolutie afgeremd. Het recht om overtuigingen en politieke attitudes te uiten, concretiseert of weerspiegelt wat het is om mens te zijn', aldus Bahrendt.

Dit ligt dicht bij persoonlijkheidsrechten op basis van de individuele waardigheid van elke menselijke persoon, en betreft dus een intrinsieke waarde.

Burgerparticipatie

Als derde grondslag verwijst Bahrendt naar het argument inzake burgerparticipatie in een democratie: *'Dit is de meest begrijpelijke, en waarschijnlijk de meest moderne theorie over vrije meningsuiting in westerse democratieën. Ze verwijst naar het belang van het "publieke debat" door actieve en goed geïnformeerde burgers. Ze wordt vaak geformuleerd in termen van de noodzaak om burgers bloot te stellen aan een breed scala van inzichten en om hen van voldoende informatie te voorzien om overheden ter verantwoording te roepen.'*

Deze grondslag is 'consequentieel' van aard, of doelgebonden, zo men wil.

Geen naïef vertrouwen in autoriteiten

‘Ten slotte’, aldus Bahrendt, ‘stelt een vierde theorie dat er bijzonder sterke redenen zijn om de overheid niet argeloos te vertrouwen, in een context van het belang van de waarheid, de werking van democratische instellingen en menselijke zelfontplooiing of autonomie. Het is een negatief argument, in zover het wijst op de negatieve kant van regulering, eerder dan op het voordeel van vrije meningsuiting.’

Dit argument lijkt meer Amerikaans van origine, doch we herinneren ons de analyse van Montesquieu in zijn *Esprit des Lois* (1748), die de doctrine van de scheiding der machten bepleitte op grond van de noodzaak van interne *checks and balances*. Lord Acton heeft het wantrouwen ten opzichte van autoriteiten later, in zijn *History of Freedom* (1907), samengevat met de sacrale zin: ‘Macht corrupteert en absolute macht corrupteert absoluut.’

Media en regels

Dergelijke inzichten vormen de grondslagen van expressievrijheid en zij rechtvaardigen, aldus reeds John Stuart Mill, dat expressievrijheid, recht heeft op een hogere graad van immuniteit ten opzichte van overheidsingrijpen dan enig ander gedrag dat vergelijkbare schade of storing zou opleveren.⁹ Regelgeving staat dus, om die reden, uit zichzelf op gespannen voet met mediavrijheid. Dit is ongetwijfeld het meest boeiende thema in het mediarecht en een complex gegeven in de rechtsorde, die toch met regelgeving functioneert. Het gaat hier om de meest fameuze paradox van het mediarecht: *‘Quis custodiet custodes?’* Als media de bewakers zijn van de democratie, wie bewaakt dan of de media zelf zich behoorlijk van die taak kwijten?

De ‘klassieke’ lakmoesproef van mediavrijheid: kwetsen, choqueren en storen?!

Al in zijn derde arrest inzake expressievrijheid, van 7 december 1976 in de zaak ‘Handyside versus Verenigd Koninkrijk’, nam het Hof voor de Rechten van de Mens deze grondslagen over, in de volgende bewoordingen:

‘Vrijheid van meningsuiting is een van de essentiële fundamente van een democratische samenleving, een van de basiswaarden voor haar vooruitgang en voor de ontplooiing van elk individu. In toepassing van par. 2 van art. 10, is zij niet alleen van toepassing op “informatie” of “ideeën” die gunstig worden ontvangen of beschouwd worden als onschadelijk of die ons onverschillig laten, maar ook op deze die kwetsen, choqueren of storend zijn voor de staat of een deel van de bevolking. Zo luiden de eisen van pluralisme, tolerantie en ruimdenkendheid, zonder dewelke er geen “democratische samenleving” is.’

De motivering heeft sedertdien een standaardplaats in vrijwel alle artikel 10-arresten van het Hof. Zij bevestigt het belang van open debat, zelfontplooiing en democratie. Tegelijkertijd relativeert ze dat regels kwetsende of storende opinies zouden moeten bestrijden of sanctioneren, hoewel elke fatsoenlijke rechtsorde zulke regels heeft in het kader van de vrijwaring van andere rechten en vrijheden, van andermans rechten en van het recht op eer en goede naam. De kern van mediavrijheid bevat ook die paradox, net een van de boeiende maar moeilijke kwesties in het mediarecht, die mediazaken complex maakt.

En zo is het ook gebeven, zoals onder meer ook blijkt uit het arrest van de Grote Kamer van 22 april 2013, in de zaak ‘Animal Defenders International versus Verenigd Koninkrijk’. Opmerkelijk is wel dat dit arrest slechts met negen tegen acht stemmen werd aangenomen en een forse *dissenting opinion*¹⁰ kent. Misschien toch niet zo uitzonderlijk, wanneer